

STILISTICA ROMÂNEASCĂ. REPERE LEXICOGRAFICE

Conf. univ. dr. Valerica SPORIȘ
Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu

Abstract: The present work aims to illustrate the lexicographical tradition in the field of Romanian Stylistics, focusing on three important dictionaries for any individual interested in this broad interdisciplinary field: Gh. N. Dragomirescu, “Dictionary of Figures of Speech. Basic Terminology for the Analysis of Poetic Text” (1995), Mihaela Popescu, “Dictionary of Stylistics” (2002) and Mihaela Mancaș, “Dictionary of Stylistics: Poetics, Rhetoric, Narratology, Versification” (2022). Our selection was based on the following criteria: predominantly stylistic terminology, density and relevance of content. A dictionary regardless of its type has a rigorous character and it is used when we need particular scientific information. It is the first bibliographic source we use when we want to know or to clarify the meaning of a word. Dictionaries of Stylistics help us to understand textual mechanisms, to discover the resources of expressiveness and to analyze style in all its complexity.

Keywords: Stylistics, dictionary, lexicography, text, interdisciplinarity

1. „De ce (să) iubim dicționarele?”

În cadrul interviului-podcast *Reziliența prin cultură. DIALOGURI ȘI REPERE: Mihaela Mancaș – Dicționar de stilistică*¹, una dintre întrebările adresate cercetătoarei de către moderatorul Cristian Pătrășconiu a fost următoarea: *De ce (să) iubim dicționarele?* Răspunsul invitatei a făcut referire la faptul că un dicționar este o „carte fragmentară”, însă „cu caracter riguros”, la care apelăm atunci când avem nevoie de o anumită informație fundamentată științific, Mihaela Mancaș nefiind convinsă că un dicționar poate fi iubit, deși este, într-adevăr, o lucrare valoroasă, care explică în mod competent o terminologie specifică.²

La întrebarea: *Dacă ne plac sau nu dicționarele?* fiecare individ își are răspunsul (afirmativ, negativ sau indecis). Însă, indiferent de răspuns, cu siguranță că avem nevoie de ele. Fie că ne gândim la dicționare explicative ale limbilor, la dicționare bilingve sau la dicționare de specialitate, în calitate de indivizi care doresc să (se) educe și, mai ales, de cercetători, nu putem ignora dicționarele. Acestea sunt prima sursă bibliografică la care apelăm atunci când dorim să aflăm sau să clarificăm sensul unui termen. Un dicționar cuprinde, de regulă, definiția (genul proxim și diferența specifică) și exemplificarea fiecărui termen înregistrat. Evident, nu vom parcurge niciun dicționar de la un capăt la celălalt, asemenea lecturării unei cărți de beletristică, de exemplu, ci îl vom deschide pentru a căuta informații punctuale, ori de câte ori simțim nevoia.

Mircea Martin semnala „numărul redus al unor astfel de sinteze la noi”, în pofida importanței lor: „Convențiile terminologice pe care le propune un dicționar și validarea lor comunitară au, printre alte efecte dezirabile, și pe acela de a evita confuziile

¹ Spandugino® Podcasts – *Reziliența prin cultură. DIALOGURI ȘI REPERE: Mihaela Mancaș – Dicționar de stilistică* (<https://www.youtube.com/watch?v=zYitmATcAgQ>).

² A se vedea și Valerica Sporiș, *Aspecte ale stilisticii literare în studiile Mihaelei Mancaș*, în „Annales Universitatis Apulensis. Series Philologica”, nr. 24, tom 1, Alba Iulia, 2023, p. 310.

rezultate din înțelegerea greșită a unor cuvinte, din indistinția planurilor semantice sau din accepții diferite, adoptate și menținute, câteodată, cu o tenacitate neatentă sau chiar inconștientă. Labilitatea terminologică este uneori atât de mare și de recurentă, încât riscă să devină – în laxitatea (eufemistic vorbind) generală a societății noastre actuale – o stare naturală, firească.”³

2. Tradiția lexicografică în domeniul stilisticii românești

Într-o mai mare sau mai mică măsură, terminologia stilistică o regăsim în diverse tipuri de dicționare (de stilistică, retorică, poetică, lingvistică generală, teorie, critică sau estetică literară), date fiind caracterul interdisciplinar al stilisticii și statutul ei controversat. Enumerăm câteva dintre lucrările lexicografice pe care le considerăm utile cercetării **stilistice** actuale, fără pretenția exhaustivității (am exclus din listă dicționarele de terminologie strict literară⁴):

- ✓ 1973/1974: Gh. Ghiță, C. Fierăscu, *Dicționar de terminologie poetică*, București, Editura Ion Creangă.
- ✓ 1975: Gh. N. Dragomirescu, *Mică enciclopedie a figurilor de stil*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- ✓ 1980: Gheorghe Constantinescu-Dobridor, *Mic dicționar de terminologie lingvistică*, București, Editura Albatros (*Prefață* de Dimitrie Macrea).
- ✓ 1992: Irina Petraș, *Figuri de stil. Mic dicționar-antologie pentru elevi*, București, Editura Demiurg.
- ✓ 1994: coordonator Val. Panaitescu, *Terminologie poetică și retorică*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”⁵.
- ✓ 1995: Gh. N. Dragomirescu, *Dicționarul figurilor de stil. Terminologia fundamentală a analizei textului poetic*, București, Editura Științifică – o actualizare a *Micii enciclopedii a figurilor de stil*.
- ✓ 1996/2002: Irina Petraș, *Teoria literaturii. Curente literare, figuri de stil, genuri și specii literare, metrică și prozodie*, București, Editura Didactică și Pedagogică / *Teoria literaturii. Curente literare, figuri de stil, genuri și specii literare, metrică și prozodie, structura operei literare*, Cluj-Napoca, Biblioteca Apostrof – un dicționar-antologie.
- ✓ 1998: Gheorghe Constantinescu Dobridor, *Dicționar de termeni lingvistici*, București, Editura Teora – urmașul *Micului dicționar de terminologie lingvistică*.
- ✓ 2001/2005: Angela Bidu-Vrăncianu, Cristina Călărășu, Liliانا Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicționar de științe ale limbii*, București, Editura Nemira – lucrare lexicografică premiată de Academia Română.
- ✓ 2002/2007: Mihaela Popescu, *Dicționar de stilistică*, București, Editura All Educational.
- ✓ 2020: Dorel Fînar, *Dicționar de retorică poetică*, vol. I. *Figuri izotopice formale*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință.

³ Mircea Martin – Doctor honoris causa al Universității „Petru Maior” din Tîrgu Mureș, în „Vatra”, nr. 1-2, 2018 (<https://revistavatra.org/2018/02/16/mircea-martin-doctor-honoris-causa-al-universitatii-petru-maior-din-tirgu-mures/>).

⁴ O incursiune în lexicografia românească a termenilor literari au realizat Dana-Mihaela Dinu & Mădălina Strechie: *A Brief Diachronic Overview of The Romanian Lexicography of Literary Terms*, în „Cuadernos del Instituto Historia de la Lengua”, nr. 5, 2010, p.211-237 (<https://cuadernos.cilengua.es/index.php/cilengua/article/view/163/161>).

⁵ Mihaela Popescu a scris o recenzie, în care și-a expus cu relevanță punctul de vedere asupra conținutului cărții (în „Studii și cercetări lingvistice”, XLIV, nr. 6, București, Editura Academiei RSR, 1993, p. 525-526).

- ✓ 2022: Mihaela Mancaș, *Dicționar de stilistică: poetică, retorică, naratologie, versificație*, București, Editura Spandugino.

Revendicați și de alte discipline, unii termeni stilistici incluși în dicționarele enumerate mai sus justifică ideea că stilistica este o disciplină de „graniță”⁶, demonstrându-se, astfel, faptul că studiul stilului nu poate fi desprins nici de lingvistică, nici de literatură. Mihaela Mancaș vorbea despre stilistică în următorii termeni: „Stilistica e o știință, o umbrelă largă. Ea poate să cuprindă – și cuprinde, de fapt – tot ce ține de expresivitate. În termeni mai largi și mai pompoși, am zice tot ce ține de frumos. Și atunci, toate subdisciplinele ei se referă la o variantă sau alta de tip de text sau la particularități ale unor tipuri de texte.”⁷. Nu vom intra într-o dezbatere cu privire la statutul controversat al stilisticii – s-a scris mult pe tema aceasta – întrucât nu acesta este scopul articolului nostru.

După cum se poate observa, istoria stilisticii românești înregistrează foarte puține lucrări lexicografice. Din inventarul prezentat mai sus am extras pentru analiză trei dicționare, pe care le considerăm relevante pentru domeniul **stilisticii** (fără intenția de a le socoti pe celelalte inferioare valoric), având drept criterii: terminologia preponderent stilistică, densitatea și pertinența conținutului lexicografic. Deși un dicționar este, de cele mai multe ori, o lucrare colectivă, cele selectate de noi au autor unic, fapt ce le conferă plusvaloare.

3. Incursiune în spațiul stilistic lexicografic de referință

3.1. Gh. N. Dragomirescu, *Dicționarul figurilor de stil: Terminologia fundamentală a analizei textului poetic* (1995)⁸

Acest dicționar – o încercare reușită de monografie a figurilor de stil – înregistrează, conform mențiunii autorului (notă de subsol, p. 61), 270 de figuri [principale, n.n.], pe care autorul le definește, le clasifică și le exemplifică. Structura dicționarului poate surprinde cititorul. Pe lângă componentele specifice unui dicționar: conținut lexicografic, *Argument*, *Bibliografie*, *Abrevieri* și *Sigle*, această lucrare include o introducere în domeniu – o scurtă exegeză stilistică, observații și comentarii pertinente ale autorului (partea I. *Ce sunt figurile de stil*). Se aduce în discuție relația *stil – deviere*, se oferă sugestii pentru analiza stilistică, se prezintă opinii controversate privind: valoarea estetică, definirea, clasificarea, importanța și locul figurilor în limbă, stilistica figurilor și analiza textului literar (rolul figurilor în analiza unui text literar și cele două etape ale analizei figurilor de stil). De asemenea, se clarifică anumite concepte: *figură de stil*, *expresivitate lingvistică*, *expresivitate verbală*, *gramatică expresivă*, *sugestie stilistică*, *sinonimie stilistică*, *funcție stilistică* ș.a.

Indubitabil, limbajul figurat este o formă de manifestare a expresivității. În sens denotativ, *figura* desemnează forma (exterioră) a unui obiect, în limbajul de specialitate fiind definită ca „deviere de la uzul lingvistic normal, schimbare într-un anumit nivel al limbii, care facilitează expresia poetică sau pe cea oratorică, diferită ca grad de expresivitate ori persuasiune față de maniera comună de exprimare”⁹. În categoria

⁶ Emil Ionescu, *Manual de lingvistică generală*, București, Editura Bic All, 2001, p. 200.

⁷ *Reziliența prin cultură. DIALOGURI ȘI REPERE: Mihaela Mancaș – Dicționar de stilistică* (<https://www.youtube.com/watch?v=zYitmATcAgQ>).

⁸ Gh. N. Dragomirescu, *Dicționarul figurilor de stil: Terminologia fundamentală a analizei textului poetic*, București, Editura Științifică, 1995, 286 de pagini.

⁹ *Dicționar de științe ale limbii*, București, Editura Nemira, 2005, p. 213.

valorilor stilistice – „valori supraadăugate comunicării ca informație uzuală” (p. 33) – într-și figurile. Unele sunt ornamente (stilistice), altele sunt simple abateri de la limbajul comun, în timp ce o altă parte reprezintă un mijloc de restructurare a limbajului, cuvântul *plin* (*autosemantic*) fiind „un depozit de imagini *latente*” [subl. aut., p. 36], în opinia lui Gh. N. Dragomirescu. Rodica Zafiu subliniază ideea că tradiția didactică asociază figura de stil limbajului „ornat”, deși „figurile țin de modul firesc de funcționare a limbajului”¹⁰, figura poetică reprezentând o categorie aparte.

În *Argument*, autorul precizează că dicționarul reprezintă „o încercare de determinare și reconstituire a tezaurului stilistic tradițional al retoricii (și poeziei) – strălucită moștenire pe care epoca noastră o datorează antichității.” (p. 7). „Uneori un termen de retorică poate fi definit cu precădere ca fenomen lingvistic, când structura lingvistică este tot una cu a figurii de stil”¹¹, afirmă lingvistul. Interesul este orientat însă spre figurile de stil văzute ca „*act estetic și literar*” [subl. aut., p.7], *intensificarea expresivă* caracterizând enunțul poetic/artistic (p. 33).

Diacronic, începând cu perioada antică, universul figurilor de stil a cunoscut diverse clasificări, figurile de stil contribuind, în mare măsură, la construirea unei punți între faptele de limbă și cele de stil. Gh. N. Dragomirescu propune o clasificare a figurilor, reliefând individualitatea și valoarea lor estetică: figuri *ale repetiției* (R), *ale insistenței* (I), *ale ambiguității* (A) și *ale plasticității* (P). În cea mai mare parte, figurile de stil înregistrate în dicționar au precizat categoria principală în care se încadrează (R, I, A sau P). În cadrul fiecărei grupe se regăsesc subcategoriile, în funcție de nivelul lingvistic la care figura se realizează: fonologic, lexical sau gramatical. Această clasificare devine însă inoperantă, în opinia noastră, în cazul figurilor de stil complexe, a căror încadrare este dificil de stabilit.

Autorul menționează că a extins sfera conceptului de *figură* la tot ce a considerat că este, mai mult sau mai puțin, expresiv (figuri: semantice, sonore, sintactice, de compoziție), oferind exemple în mai multe limbi, pentru o privire comparativă (p. 62). În acest sens, reținem câteva particularități ale acestui dicționar:

- ✓ Există contexte în care se face trimitere spre una sau mai multe figuri de stil sinonime: *anadiploză* – *reduplicație*, *blestem* – *imprecație*, *antimetabolă* – *antimetalepsă* – *antimetateză* ș.a.
- ✓ Unele variante sunt înregistrate, alături de figura centrală, ca articole de dicționar distincte: *afereză* – *afereză oratorică*, *anaforă* – *anaforă alternantă* (*antiteză*) – *anaforă gramaticală*, *metateză* – *metateză fonologică* – *metateză retorică* – *metateză sintactică*, *silepsă* – *silepsă oratorică*, *tautologie* – *tautologie gramaticală* – *tautologie sinonimică* ș.a.
- ✓ Unele denumiri au un element de compunere comun: *anticlimax* – *antiforă* – *antifrază* – *antilogie* – *antiteză*, *tautofonie* – *tautogramă* – *tautologie*; *anaforă* – *antiforă* – *diaforă* – *epanaforă* – *epiforă* – *metaforă*, *apofonie* – *cacofonie* – *tautofonie* și multe altele.
- ✓ Se subliniază ideea multiplelor interferențe (→ existența unor *figuri mixte* (p. 49): *anadiploză poliptotică*, *climax anaforic*, *epitet metonimic/ metaforic/ sinestezic/ oximoronic/ antitetiv/ personificator* ș.a.).

¹⁰ Rodica Zafiu, *Figurile de stil în limba vorbită*, în „Limba română”, XLII, nr. 6, 1993, p. 304-305.

¹¹ Gh. N. Dragomirescu, *Cu privire la terminologia stilisticii retorice în Dictionnaire de linguistique*, în „Studii și cercetări lingvistice”, XXVIII, nr. 2, București, Editura Academiei RSR, 1977, p. 199.

- ✓ Se amintește „fenomenul implicației *genetice*” (p. 49): *epanadiploză, concatenație, chiasm* ș.a.
- ✓ Alături de *dativul etic* regăsim *adjectivul posesiv etic* și *nominativul etic*, fenomene similare prin funcția expresivă.

În opinia lui Gh. N. Dragomirescu, analiza figurilor de stil într-o operă literară conduce la aprecierea gradului de expresivitate a textului și la individualizarea stilului autorului (p. 56). Pentru ca aceste obiective să se poată realiza, se propun două etape analitice (p. 57):

- etapa „anatomică” (descriptivă): identificarea și determinarea structurii lingvistice a figurilor;
- etapa „fiziologică” (funcțională): determinarea funcției lor poetice în text (literar).

Deși prezintă, în opinia noastră, o importanță deosebită pentru domeniul stilisticii, dicționarul lui Gh. N. Dragomirescu este amintit destul de rar în studiile de specialitate. Se poate ca tirajul mic sau popularizarea inefficientă să fie cauza omiterii lui din cercetări stilistice notabile. În schimb, *Mica enciclopedie a figurilor de stil* este mult mai prezentă în listele bibliografice.

3.2. Mihaela Popescu, *Dicționar de stilistică (2002/2007)*¹²

Experiența de lexicograf a îndreptățit-o pe Mihaela Popescu să facă anumite observații cu privire la dificultățile realizării unui dicționar (explicativ, îndeosebi), pledând pentru o mai bună conectare la realitatea lingvistică de la momentul redactării dicționarului.¹³ Există multe provocări pentru lexicograf: alcătuirea macrostructurii, selectarea judicioasă a cuvintelor-titlu, stabilirea conexiunilor cu alte articole din cuprinsul aceluiași dicționar, atenția la respectarea normelor literare în vigoare la data redactării și publicării dicționarului etc.¹⁴ „Ca urmare, nu cuprinderea a cât mai multor intrări în inventarul dicționarului explicative reprezintă un deziderat, ci selectarea acestora după criterii valide, consecvent aplicate, precum și livrarea către destinatar a unor informații necesare și suficiente și rafinarea datelor oferite pe multiple paliere lingvistice, (...)”¹⁵, subliniază cercetătoarea.

În *Cuvânt înainte* (p. 5-7), Mihaela Popescu aduce în atenție: scopul acestei lucrări (scop didactic: sprijin pentru examene, concursuri, analiza unui text literar sau nonliterar incluzând și o componentă stilistică), necesitatea existenței ei (lipsa unui dicționar strict de stilistică) și potențialii beneficiari (în principal, elevii). Se precizează că este vorba despre un dicționar de stilistică, nu de figuri retorice. Dicționarul cuprinde și termeni revendicați de alte domenii (literatură, teoria literaturii, pragmatică, poetică, lingvistică generală). Nu ne miră acest lucru, dacă luăm în considerare faptul că stilistica este un domeniu cu largă deschidere interdisciplinară. Ca în orice dicționar, cuvintele-titlu sunt ordonate alfabetic, iar pentru clarificări, cititorul este invitat să parcurgă și alte

¹² Mihaela Popescu, *Dicționar de stilistică*, București, Editura All Educational, 2002, 268 de pagini; ediția a II-a, 2007.

¹³ Idem, *Dicționarele explicative: între norma lexicografică și realitatea lingvistică*, în „Limba română”, nr. 5-6, 2004, p. 324-329.

¹⁴ Idem, *Aspecte ale redactării în dicționarele explicative românești. Note lexicografice*, în vol. *Unitate lingvistică – unitate națională. Actele Colocviului de Lingvistică „Unitate lingvistică – unitate teritorială. Rolul limbii române în Unirea de la 1918”*, București, Editura Academiei Române, 2019, p. 138.

¹⁵ Ibidem.

cuvinte-titlu, recomandate de autoare prin folosirea unei mărci grafice (→). În concluzie, se menționează că dicționarul își poate lărgi considerabil aria utilizatorilor, „incluzând orice cititor dornic să pătrundă mecanismele relației dintre text și mesajul poetic, dintre expresivitate și mărcile lingvistice ale acesteia.” (p. 7)

Bibliografia surselor folosite cuprinde corpusul exemplificativ: eșantioane de text literar, aparținând unor scriitori români și străini din perioade diferite, tipuri diverse de texte: versuri, proză, teatru, jurnal, maxime și reflecții, texte jurnalistice, *Biblia*. *Bibliografia științifică* include nume sonore ale lingvisticii și dicționare consacrate până la acea vreme. Este menționată *Mica enciclopedie a figurilor de stil* (Gh. N. Dragomirescu), însă nu și *Dicționarul figurilor de stil*, deși acesta se editase cu câțiva ani înainte de apariția dicționarului Mihaelei Popescu. Apare în listă și *Dicționarul general de științe. Științe ale limbii* (varianta nouă – *Dicționar de științe ale limbii* – se publicase de curând).

Fiind vorba despre un domeniu de intersecție, alături de cuvintele-titlu care vizează stilistica în mod direct (*stil* și variante stilistice, *stilistică*, *analiză stilistică*, *figură de stil*, *trop*; inventarul figurilor de stil: *alegorie*, *aliterație*, *aluzie*, *anadiploză*, *anaforă*, *anastrofă*, *antifrază*, *antiteză*, *antonomază*, *apostrofă*, *asindet*, *asonanță*, *autoironie*, *catacreză*, *chiasm*, *climax*, *comparație*, *elipsă*, *emfază*, *epanadiploză*, *epiforă*, *epitet*, *eufemism*, *exclamație retorică*, *gradație*, *hipalagă*, *hiperbat*, *hiperbolă*, *imprecație*, *inversiune*, *invocație*, *ironie*, *întrebare/interogație retorică*, *litoă*, *metaforă*, *metonimie*, *oximoron*, *parabolă*, *paradox*, *paralelism sintactic*, *paronomază*, *personificare*, *polisindet*, *repetiție*, *sarcasm*, *sinecdocă*, *sinestezie*, *witz*, *zeugmă* ș.a.; limbaj, limbaje funcționale: *administrativ*, *beletristic*, *cultivat*, *eseistic*, *familiar*, *filozofic*, *juridic*, *medical*, *popular*, *publicistic*, *sportiv*, *standard*, *științific*, *tehnic*; valori stilistice ale verbului: *imperfect narativ*, *perfect simplu*, *prezent*, *viitor*; alte procedee cu valoare stilistică: *ambiguitate*, *anacolut*, *cacofonie*, *dativ etic*, *eufonie*, *oralitate*, *pleonasm*, *superlativ stilistic*, *tautologie* ș.a.), regăsim în dicționar și concepte din domenii conexe: categorii estetice (*absurd*, *comic*, *umor*), categorii semantice (*arhaism*, *regionalism*, *argou*), procedee compoziționale și alte concepte naratologice (*analepsă*, *apologie*, *prolepsă*, *autor*, *narator*), moduri de expunere (*descriere*, *dialog*, *monolog*, *narațiune*), „accidente” fonetice (*afereză*, *apocopă*, *metateză*), mijloace „suprasegmentale” (*accent*, *intonație*, *pauză*), elemente de prozodie și versificație (*alexandrin*, *amfibrah*, *anapest*, *cezură*, *dactil*, *iamb*, *ingambament*, *măsură*, *monorimă*, *peon*, *picior metric*, *prozodie*, *rimă*, *ritm*, *strofă*, *vers*, *troheu*), termeni din domeniul comunicării (*cod*, *context*, *destinatar*, *emițător*, *locutor*, *mesaj*, *receptor*, *situație de comunicare*, *strategie comunicativă* și *interpretativă*); noțiuni de semantică (*denominație*, *denotație*, *conotație*, *sens* și tipuri de sens); elemente de teoria textului (*text*, *intertext*, *intertextualitate* și tipuri de texte: *aforism*, *apoftegmă* ~ *maximă*, *cugetare*, *proverb*) ș.a.

În recenzie consacrată acestui dicționar, Narcisa Forăscu sintetizează câteva idei, demonstrând utilitatea lui: „În plus, cartea oferă utilizatorilor definiții și explicații moderne, din perspectiva teoriilor de referință și într-un limbaj accesibil. Astfel, cititorilor li se oferă perspective multiple, noi, asupra problemelor tratate, fără ca modalitatea de transmitere să fie îngreunată de o terminologie pretențioasă.”; „Limbajul în care este redactată cartea este de o mare acuratețe, accesibil dar în același timp riguros,

iar analizele pe care autoarea le întreprinde sunt realizate cu precizie, finețe și cu un incontestabil simț al limbii.”¹⁶

Dicționarul Mihaelei Popescu urmărește un dublu scop: teoretic (se pune la dispoziția tuturor celor interesați instrumentarul necesar analizei stilistice, exemplificările fiind îndeosebi din literatura română și din presa românească) și practic (termenii selectați sunt explicați într-un limbaj accesibil elevilor, dar și studenților, apreciem noi). Nu este o lucrare întru totul originală (un dicționar are la bază o tehnică progresivă, construindu-se deci prin acumulare de informație).

3.3. Mihaela Mancaș, *Dicționar de stilistică: poetică, retorică, naratologie, versificație* (2022)¹⁷

Mihaela Mancaș este profesor universitar emerit al Universității din București, traducătoare din limba franceză și cercetătoare recunoscută în domeniile: stilistică literară, istoria limbii române literare, poetică, retorică. Activitatea științifică de peste cincizeci de ani este cuprinsă în cărți, studii și articole publicate, toate acestea constituind un material lingvistic valoros pentru exegeză, sursă de inspirație pentru multe generații de studenți, profesori și cercetători.

Se știe că Mihaela Mancaș a contribuit la elaborarea *Dicționarului de științe ale limbii* (2001/2005) cu 294 de articole de stilistică, poetică, retorică, naratologie și versificație. Pornind de la această lucrare lexicografică remarcabilă, cercetătoarea a realizat *Dicționarul de stilistică: poetică, retorică, naratologie, versificație*. Experiența de cercetător și competența mai ales în domeniul stilisticii literare justifică pe deplin calitatea acestui instrument lexicografic.

În *Cuvânt înainte* (p. 7-8), autoarea motivează apariția dicționarului, precizează scopul și potențialii beneficiari ai acestuia. *Dicționarul* ordonează alfabetic aproximativ 400 de articole/cuvinte-titlu, algoritmul prezentării fiind următorul: concept, descriere succintă a particularităților, elemente de diacronie (dacă este cazul), exemplificare. Corpusul ilustrativ este constituit din fragmente din literatura română (proză și poezie), dar și din alte literaturi (latină, franceză, italiană ș.a.). Cea mai mare atenție este acordată elementelor de stil și stilistică, întrucât acest domeniu a reușit dintotdeauna „să creeze acea punte între studiul limbii și textul literar”¹⁸, după cum afirma și Leo Spitzer, limbajul artistic românesc fiind, de altfel, constanta preocupărilor Mihaelei Mancaș. În *Cuvânt-înainte* se menționează și faptul că studiul figurilor de stil (așa-zisa „retorică mică”) a fost intens în perioada structuralismului¹⁹. Curentul structuralist, care a atins evident și stilistica, „a fost un miraj”, subliniază Mihaela Mancaș, ivindu-se ca „un curent de opoziție”, recunoscut în special prin caracterul său organizator²⁰.

Printre termenii ariei stilisticii regăsim: *stil, stilistică, afectiv, afectivitate, expresiv, expresivitate, deviere, figură, context stilistic, analiză stilistică, ambiguitate, echivoc, anacolut* ș.a. + inventarul figurilor de stil: *alegorie, aluzie, anadiploză,*

¹⁶ Narcisa Forăscu, Recenzie – *Mihaela Popescu, Dicționar de stilistică*, în „Limba română”, LVI, nr.3, 2007, p. 328.

¹⁷ Mihaela Mancaș, *Dicționar de stilistică: poetică, retorică, naratologie, versificație*, București, Editura Spandugino, 2022, 295 de pagini.

¹⁸ Marius Ciobotă, *Sinteză tematică esențială*, în „LaPunkt”, 8 decembrie 2022 (<https://www.lapunkt.ro/2022/12/marius-ciobota-sinteza-tematica-esentiala/>).

¹⁹ Mihaela Mancaș, *op. cit.*, p. 7.

²⁰ *Reziliența prin cultură. DIALOGURI ȘI REPERE: Mihaela Mancaș – Dicționar de stilistică* (<https://www.youtube.com/watch?v=zYitmATcAgQ>).

antanaclază, catacreză, diaforă, epanodă, metaforă, sinestezie, zeugmă ș.a. Aceștia li se adaugă concepte din domenii conexe: categorii semantice (*arhaism, barbarism, cultism, neologism*), elemente de naratologie (*acțiune, a(na)cronie, analepsă, prolepsă, diegetic, diegeză, autor, naratar, narator, narație*), moduri de expunere (*dialog, monolog, descriere* + tipuri de descriere: *etopee, portret, prosopografie, tablou, topografie*), elemente de prozodie și versificație (*cezură, îngambament, metru, metrică, picior, rimă, ritm, strofă, vers, versificație* + tipuri de vers și de picior metric), elemente de teoria textului (*coerență, coeziune, text, intertextualitate, literaritate, temă, titlu*), categorii de texte (*aforism, anecdotă, baladă, eglogă, epigramă, fabulă, gazel, odă, rondel, sonet*), noțiuni de lingvistică generală (*cultivare a limbii, limbă literară, normă*) și multe altele.

Se observă că orizontul de investigație este extins (de altfel, avem în față un dicționar de tip enciclopedic), cuprinzând mai multe arii de cercetare, după cum reiese și din titlu. Pentru completări, cititorul este invitat să parcurgă și alte cuvinte-titlu recomandate de autoare (fiecare cuvânt-titlu ocurent în dicționar este marcat prin asterisc (*) atunci când apare în descrierea altui cuvânt-titlu). După materialul lexicografic găsim *Indicele de termeni* (p. 277-283) – instrument util cititorului pentru identificarea facilă a cuvintelor – și *Bibliografia* (p. 285-295), care include doar studii publicate în volume monografice, după cum precizează autoarea (notă de subsol, p. 285).

„Explorând diferitele forme de manifestare a frumosului prin arta cuvântului scris, stilistica literară reliefează evoluția limbii române în diacronie, dar și într-o relație directă, vie și armonioasă cu literatura. Elaborat la cele mai înalte standarde ale cercetării lingvistice, rodul unor îndelungate și minuțioase incursiuni în aria contribuțiilor teoretice structuraliste, *Dicționarul de stilistică* al Mihaelei Mancaș ne propune un corpus de termeni esențiali pentru analiza poetică și estetică a creațiilor literare, precum și o suită de elemente critico-retorice și naratologice, ilustrate prin decupaje revelatoare din literatura română și universală. Structurate în mod riguros, grație unui consistent aparat metodologic, noțiunile de stilistică prezentate în *Dicționar* oferă ample deschideri spre naratologie, compoziție textuală, versificație sau pragmatica discursului artistic. Astfel, toți cei preocupați de stilul beletristic, de la critici literari și scriitori până la profesori și studenți, au la dispoziție un valoros instrument de lucru.”²¹, scrie pe site-ul editurii care a publicat dicționarul.

Podcastul *Reziliența prin cultură. DIALOGURI ȘI REPERE: Mihaela Mancaș – Dicționar de stilistică* și lansarea *Dicționarului de stilistică: poetică, retorică, naratologie, versificație* în cadrul *Târgului de carte „Gaudeamus”* de la București (decembrie 2022) ne-au făcut cunoștință nu doar cu cercetătorul, ci și cu omul Mihaela Mancaș, o persoană cu voce blândă, însă fermă în susținerea propriilor idei. În cadrul lansării acestui dicționar la *Târgul de carte „Gaudeamus”*²² (moderator: Cristian Pătrășconiu), Rodica Zafiu aprecia că lucrarea are viziune, îmbinând claritatea și nuanțele în mod concis, constituind o completare a unor articole din *Dicționarul de științe ale limbii*. Gheorghe Chivu a evidențiat, printre altele, experiența autoarei în domeniul stilisticii literare, modul eficient de structurare a articolelor și importanța

²¹ Sursa: <https://edituraspandugino.ro/volume-in-afara-colectiilor/212--dictionar-de-stilistica-poetica-retorica-naratologie-versificatie.html>.

²² Lansare de carte: *Dicționar de stilistică: poetică, retorică, naratologie, versificație* – Mihaela Mancaș, București, 10 decembrie 2022 (https://edituraspandugino.ro/evenimente?event_id=76).

terminologiei în cercetare (în orice domeniu de activitate). În concluzie, acest „vademecum științific” se adresează celor care doresc „să observe resursele poeticității unei opere, dar și să deprindă tainele scrisului”²³.

Pe drept cuvânt, „Contribuțiile Mihaelei Mancaș sunt nu numai pertinent lingvistice, sunt și... «frumoase», adică scrise cu înțelegerea expresivității literare, în delicate volute stilistice.”²⁴.

4. Concluzii

Dicționarele de stilistică ne ajută îndeosebi să înțelegem mecanismele textuale, să descoperim sursele expresivității și să analizăm stilul în complexitatea lui. Conchizând, un dicționar este o lucrare științifică, organizată deci sistematic, indispensabilă omului. Elaborarea unei astfel de lucrări se constituie într-un demers crono- și energofag, care solicită persoane dornice de studiu, multe ore de lectură specializată, multă informație, excerptată și verificată, contextualizare și actualizare, acuitate critică și, nu în ultimul rând, acribie în (tehno)redactare. Întocmirea unui dicționar enciclopedic, așa cum este, de exemplu, și cel de stilistică, nu este facilă, întrucât stilisticii i s-a atribuit, nu de puține ori, statutul de știință decadentă. În opinia noastră, este vorba despre o știință complexă, care înflorește prin și în relațiile strânse pe care le are cu alte domenii lingvistice și literare.

Ideea că discursul lingvistic „este deschis și, la rândul lui, deschide noi ipoteze”²⁵ se poate aplica și cercetării. În consecință, dinamica societății actuale pe toate planurile (social, economic, tehnologic, cultural, educativ, lingvistic etc.) impune un reviriment și în aria lexicografică, o îmbunătățire atât de ordin cantitativ, cât și calitativ.

Referințe bibliografice

- BIDU-VRĂNCEANU, Angela; CĂLĂRASU, Cristina; IONESCU-RUXĂNDOIU, Liliana; MANCAȘ, Mihaela; PANĂ DINDELEGAN, Gabriela, *Dicționar de științe ale limbii*, București, Editura Nemira, 20021/2005.
- CIOBOTĂ, Marius, *Sinteza tematică esențială*, în „LaPunkt”, 8 decembrie 2022 (<https://www.lapunkt.ro/2022/12/marius-ciobota-sinteza-tematica-esentiala/>).
- CONSTANTINESCU DOBRIDOR, Gheorghe, *Dicționar de termeni lingvistici*, București, Editura Teora, 1998.
- IDEM, *Mic dicționar de terminologie lingvistică*, București, Editura Albatros, 1980.
- DINU, Dana-Mihaela; STRECHIE, Mădălina, *A Brief Diachronic Overview of The Romanian Lexicography of Literary Terms*, în „Cuadernos del Instituto Historia de la Lengua”, nr. 5, 2010, p. 211-237 (<https://cuadernos.cilengua.es/index.php/cilengua/article/view/163/161>).
- DRAGOMIRESCU, Gh. N., *Cu privire la terminologia stilisticii retorice în Dictionnaire de linguistique*, în „Studii și cercetări lingvistice”, XXVIII, nr. 2, București, Editura Academiei RSR, 1977, p. 199-201.
- IDEM, *Dicționarul figurilor de stil: Terminologia fundamentală a analizei textului poetic*, București, Editura Științifică, 1995.

²³ Marius Ciobotă, *art. cit.*

²⁴ Alexandru Niculescu, *Grația lingvisticii sau despre Mihaela Mancaș*, în *Text și discurs. Omagiu Mihaelei Mancaș*, București, Editura Universității din București, 2011, p. 10.

²⁵ Răzvan Voncu, *Despre ADN-ul poeziei românești (Mihaela Mancaș, Metafora afectivității în poezia românească*, Editura Universității din București, 2020), în „România literară”, nr. 6, 2021 (<https://romanaliterara.com/2021/02/despre-adn-ul-poeziei-romanesti/>).

- IDEM, *Mică enciclopedie a figurilor de stil*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1975.
- FÎNARU, Dorel, *Dicționar de retorică poetică*, vol. I. *Figuri izotopice formale*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2020.
- FORĂSCU, Narcisa, *Mihaela Popescu, Dicționar de stilistică* – Recenzie, în „Limba română”, LVI, nr. 3, 2007, p. 327-328.
- GHIȚĂ, Gh.; FIERĂSCU C., *Dicționar de terminologie poetică*, București, Editura Ion Creangă, 1973/1974.
- IONESCU, Emil, *Manual de lingvistică generală*, București, Editura Bic All, 2001.
- MANCAȘ, Mihaela, *Dicționar de stilistică: poetică, retorică, naratologie, versificație*, București, Editura Spandugino, 2022.
- MARTIN, Mircea – Doctor honoris causa al Universității „Petru Maior” din Tîrgu Mureș, în „Vatra”, nr. 1-2, 2018, p. 2-10 (<https://revistavatra.org/2018/02/16/mircea-martin-doctor-honoris-causa-al-universitatii-petru-maior-din-tirgu-mures/>).
- NICULESCU, Alexandru, *Grația lingvisticii sau despre Mihaela Mancaș*, în CHELARU-MURĂRUȘ, Oana; CVASNII-CĂTĂNESCU, Maria; ENE, Claudia; UȘURELU, Camelia; ZAFIU, Rodica (ed.), *Text și discurs. Omagiu Mihaelei Mancaș*, București, Editura Universității din București, 2011.
- PANAITESCU, Val. (coord.), *Terminologie poetică și retorică*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1994.
- PETRAȘ, Irina, *Figuri de stil. Mic dicționar-antologie pentru elevi*, București, Editura Demiurg, 1992.
- IDEM, *Teoria literaturii. Curente literare, figuri de stil, genuri și specii literare, metrică și prozodie*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1996 / *Teoria literaturii. Curente literare, figuri de stil, genuri și specii literare, metrică și prozodie, structura operei literare*, Cluj-Napoca, Biblioteca Apostrof, 2002.
- POPESCU, Mihaela, *Aspecte ale redactării în dicționarele explicative românești. Note lexicografice*, în HAJA, Gabriela; BUTNARU, Daniela; CLIM, Marius-Radu, *Unitate lingvistică – unitate națională. Actele Colocviului de Lingvistică „Unitate lingvistică – unitate teritorială. Rolul limbii române în Unirea de la 1918”*, București, Editura Academiei Române, 2019, p. 137-145 (https://www.academia.edu/41012169/Mihaela_POPESCU_Aspecte_ale_redactării_în_dicționarele_explicative_românești_Note_lexicografice).
- IDEM, *Dicționar de stilistică*, București, Editura All Educational, 2002/ 2007.
- IDEM, *Dicționarele explicative: între norma lexicografică și realitatea lingvistică*, în „Limba română”, nr. 5-6, 2004, p. 324-329 (https://www.academia.edu/36719390/Mihaela_POPESCU_Dicționarele_explicative_între_normă_lexicografică_si_realitate_lingvistică_docx_LR_XLIII_nr_5_6_2004_p_324_329).
- IDEM, *Terminologie poetică și retorică* (coord. Val. Panaitescu) – Recenzie, în „Studii și cercetări lingvistice”, XLIV, nr. 6, București, Editura Academiei RSR, 1993, p. 525-526.
- SPORIȘ, Valerica, *Aspecte ale stilisticii literare în studiile Mihaelei Mancaș*, în „Annales Universitatis Apulensis. Series Philologica”, nr. 24, tom 1, Alba Iulia, 2023, p. 307-316.
- VONCU, Răzvan, *Despre ADN-ul poeziei românești* (Mihaela Mancaș, *Metafora afectivității în poezia românească*, Editura Universității din București, 2020), în „România literară”, nr. 6, 2021 (<https://romanaliterara.com/2021/02/despre-adn-ul-poeziei-romanesti/>).
- ZAFIU, Rodica, *Figurile de stil în limba vorbită*, în „Limba română”, XLII, nr. 6, București, Editura Academiei Române, 1993, p. 304-307.
- Spandugino® Podcasts – *Reziliența prin cultură. DIALOGURI ȘI REPERE: Mihaela Mancaș - Dicționar de stilistică*, 9 decembrie 2022 (<https://www.youtube.com/watch?v=zYitmATcAgQ>).